

1. PROUČEVANJE TEMELJEV EKONOMIJE

Ekonomija raziskuje, kako ljudje in družba zaposlujemo redke resurse, ki imajo alternativno uporabo, s ciljem, proizvajati različne dobrine in jih razdeliti med sedanjo in bodočo potrošnjo ter posameznike in družbene skupine.

METODE PROUČEVANJA:

Metoda abstrakcije: hipotetična stvar, ki v realnosti ni resnična; deluje na obnašanju večine.

Poznamo:

Strategiji: **induktivna metoda:** opazovanje posameznika, **deduktivna metoda:** splošni pojav pri posamezniku, ki ga uporabimo za pojasnjevanje obnašanja.

2 pristopa: **pozitivni:** ta opisuje ekonomsko dogajanje, razlago, dokumentira in ponazarja s statističnimi podatki. **Normativni:** nasveti, sodba kako naj gospodarstvo dela(*problem, ki ga je treba rešiti tako ali tako....*)

RAZDELITEV EKONOMSKE ZNANOSTI:

MIKROEKONOMIJA proučuje obnašanje posameznih potrošnikov , podjetij, trgov, panog.....

MAKROEKONOMIJA proučuje delovanje gospodarstva kot celote.

2. EKONOMSKI PROBLEM DRUŽBE IN POSAMEZNIKA (DRUŽBA)

POJMI:

Proizvodnja je proces, v katerem se preoblikujejo dejavniki in kjer se pridobiva dobrina oziroma produkt.

Proizvod ali produkt je rezultat proizvodnje (*lastnost: zadovoljitev potreb*)

Blago je menjalna vrednost, ki je hkrati uporabna in pripravljena za trg.

Cena je v denarju izražena vrednost blaga.

3 temeljna vprašanja: kaj proizvašaš, kako bomo proizvajali, za koga bomo proizvajali.

Gospodarski proces: proizvodnja, razdelitev (dohodki), potrošnja

PROIZVODNI DEJAVNIKI GLEDE NA:

VLOGO na proizvodni proces:

- Delo
- Delovna sredstva (*postopno se obrabljajo*)
- Predmeti dela (*v celoti se porabijo*)

DOHODKE, ki jih lastnik prejema v razdelitvi:

- Delo (*dohodek-plača*)
- Kapital (*dohodek-dobiček*)
- Zemlja (*dohodek- renta*)

ODNOSI POTREBA : DOBRINA

Dobrina = Potreba → zgolj teoretična možnost

Dobrina > Potreba → proste dobrine ali neekonomske dobrine

Dobrina < Potreba → relativno redke ali ekonomske dobrine, s katerimi je potrebno gospodariti

PRODUKCIJSKI DEJAVNIKI so omejeni, zato se mora vsaka družba vprašati:

- KAJ IN KOLIKO PROIZVAJATI?
- KAKO PROIZVAJATI?
- ZA KOGA PROIZVAJATI?

NAČELO GOSPODARJENJA:

- z danimi sredstvi → maksimalni učinek (sredstvo → učinek)
- dani učinek → z minimalnimi sredstvi (učinek → sredstva)

MEHANIZEM DOLOČITVE OBSEGA PROIZVODNJE:

PROIZVODNI DEJAVNIKI

(družbeni sklad dela)

MEHANIZEM

Dobrina 1 Dobrina 2 Dobrina 3 Dobrina 4

DRUŽBENE POTREBE

OBLIKA DRUŽBENE PRODUKCIJE:

- Naturalna proizvodnja: za naše potrebe
- Blagovna proizvodnja: proizvodi za trg

Uresničevanje 'zakona sorazmerne delitve družbenega sklada dela'

	NATURALNA P.	BLAGOVNA P.	SODBNA GOSPO.
MEHANIZEM	Plan	Tržni (censki)	Tržno-planski
OBLIKA ZAKONA	Zakon total.planiranja	Zakon vrednosti	Kombin.trga in plana

LASTNOSTI KRIVULJE:

- **krivulja ni premica:** oportunitetni stroški produkcije naraščajo
- **krivulja je padajoča:** zakon odpovedovanja; pri povečanju ene dobrine, se moramo odpovedati drugi
- **točka na krivulji:** → kaže maksimalno možnost
→ kaže vse tvorce resurse
→ uporaba na najboljši možni način

NAKLONSKI KOT je določen z alternativnimi stroški (naraščajo).

PREMIKI TRANSFORMACIJSKIH KRIVULJ:

LASTNOSTI PREMICE:

- **točka na krivulji:** pove nam max.možen nakup pri danem dohodku in danih cenah
- **je premica:** naklonski kot se NE spreminja, enako razmerje med cenami
- **premica je padajoča:** omejeni smo z dohodkom in ob povečanju nakupa, moramo znižati nakup 2 dobrin

naklonsko kot merimo : $\tan \alpha = \frac{C_h}{C_o}$

KORISTNOST DOBRIN IN OPTIMUM POTROŠNIKA:

Koristnost dobrin: takrat, ko je dobrina 'sposobna' zadovoljiti določeno potrebo. To pomeni, da potrošnik kupi neko dobrino zaradi njene koristnosti ali uporabnosti; ima tudi različen odnos do nje glede na količino njene porabe. (žejen v Sahari)

LESTVICA SKUPNE IN MEJNE KORISTNOSTI:

- **Skupna korist:** korist vseh porabljenih dobrin; vsota mej
- **Mejna korist:** koristnost posamezne porabljene enote

INDEFERENČNA KRIVULJA:

- Kaže kombinacije dveh dobrin, pri katerih posameznik dosega enako skupno korist
- Višja kot je IK, večja je korist

OPTIMUM POTROŠNIKA:

- Kriteriji dohodkovnih možnosti
- Kriterij koristnosti

$$opt. potr. = \frac{C_a}{C_b} = \frac{MK_a}{MK_b}$$

3. TRŽNI MEHANIZEM IN ANALIZA POVPRASEVANJA

TRG IN NJEGOVA STRUKTURA:

- Stik med kupci in prodajalci
- Različne vrste trgov (živilski, avtomobilski....)
- Stopnja konkurence:

Kazalci → število prodajalcev + kupcev

→ velikost (kapital, zaposleni)

→ tržni delež

→ informiranost

→ vstop (mobilnost) v panogo

→ homogenost blaga

→ racionalno obnašanje kupcev in prodajalcev

VRSTE TRGOV GLEDE NA STOPNJO KONKURENCE

Št. kupcev št. prodajalcev	EN KUPEC	MALO KUPCEV	VELIKO KUPCEV
EN PRODAJALEC	Obojestranski monopol	Omejeni monopol	Monopol
MALO PRODAJALCEV	Omejeni	Obojestranski	Oligopol
VELIKO PRODAJALCEV	Monopol	Oligopson	Čista konkurenca

MODEL POPOLNE KONKURENCE: 3 TEMELJNE ZNAČILNOSTI:

- Produkti so homogeni
- Veliko št. kupcev in prodajalcev (čista konkurenca)

- Popolna mobilnost proizvodnih dejavnikov (prosta konkurenca)

POVPRAŠEVANJE:

Proučevanje:

- **Delovanje kupcev**
- **Trg določenega blaga**
- **Zakon povpraševanja** (izjema je Giffenovo blago oz. meritorne dobrine)
 - učinek realnega dohodka (če se cena poveča, se realni dohodek zniža-kupoval bo manj; dohodek se ne spremeni)
 - učinek substitucije (če se cena določene dobrine poveča, potrošnik kupuje substitute; kupoval bo manj dol.dobrin- cena substituta se ne spremeni)
- **Krivulja povpraševanja** → individualna in tržna

LESTVICA POVPRASJEVANJA:

Dejavniki:

- Cena blaga se zviša ali zniža
- Cena ostalih dobrin (komplementarne ali substituti)
- Dohodek potrošnika
- Reference/želje potrošnika

SPREMEMBA POVPRASJEVANJA:

Ob upoštevanju C. P.

- Sprememba obsega povpraševanja (ko se spremeni cena blaga -cena dol.dobrine- premik po krivulji)

- Sprememba samega povpraševanja (ko se spremenijo ostali dejavniki povpraševanja – premakne se krivulja)

Povpraševanje se poveča, če se:

- Poveča potrošnikov dohodek
- Povečajo preference po tej dobrini
- Poveča cena substituta
- Zniža cena komplementarne dobrine

ELASTIČNOST POVPRASHVANJA:

Elastičnost povpraševanja je mera, s katero izmerimo, za koliko se (obseg) povpraševanja spremeni, če se spremenijo tržni pogoji.

MOŽNE VRSTE SPREMEMBE TRŽNIH POGOJEV

SPREMEMBA	VSRTE ELASTIČNOSTI
▪ Cene določene dobrine	Cenovna elastičnost
▪ Dohodka potrošnikov	Dohodkovna elastičnost
▪ Cene drugega blaga	Križna elastičnost

Koeficient cenovne elastičnosti:

$$E_p = \frac{\Delta Q * P}{\Delta P * Q}$$

Koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja izmeri, za koliko se spreminja obseg povpraševanja po neki dobrini, če se njena cena spremeni za 1% c.p..

To je običajno negativno število, ki zavzema vrednosti od 0 do ∞ .

TIPIČNE VRSTE POVPRASHVANJA GLEDE NA VREDNOST KOEFICIENTA

Ep	Ep=0	0<Ep<1	Ep=1	1<Ep<∞	Ep=∞
	Popolnoma		Usklajeno		Popolnoma

POVPRAŠEVANJE	neelastično	Neeleastično	elastično	Elastično	elastično
REL.PRIMERJAVA VEL.SPRE.Q INP	Q se sprem., če se sprem. P	Q se relat. sprem. manj kot P	Q in P se relat.sprem. za enak %	Q se relat. sprem. bolj kot P	Potrošniki kupujejo kateokoli d. pri obstoječi P

KRIVULJE POVPRŠEVANJA Z RAZLIČNIMI VREDNOSTMI KOEFICIENTA CENOVNE ELASTIČNOSTI:

DEJAVNIKI CENOVNE ELASTIČNOSTI POVPRŠEVANJA:

- Značaj blaga
- Časovno obdobje → kratkoročna cenovna elastičnost povpraševanja (manj elastično)
→ dolgoročna cenovna elastičnost povpraševanja (bolj elastično)
- Delež izdatkov za blago v potrošnikovem dohodku
- Obstoj substitutov (več jih je, bolj je elastično)

ODNOS MED CENOVNO ELASTIČNOSTJO IPOVPRŠEVANJA, SPREMEMBO CENE IN SPREMEMBO CELOTNEGA DOHODKA POVPRŠEVANJA

SPREMEMBA CENE	NEELASTIČNO $E_p < 1$	ELASTIČNO $E_p > 1$	USKLAJENO ELASTIČNO D($E_p = 1$)
SE POVEČA	Dohodek se poveča	Dohodek se zmanjša	Dohodek se ne spremeni
SE ZMANJŠA	Dohodek se zmanjša	Dohodek se poveča	Dohodek se ne spremeni

KRIŽNA ELASTIČNOST POVPRŠEVANJA: $E_{AB} = \frac{\Delta Q_A}{\Delta P_B} * \frac{P_B}{Q_A}$

Ta nam pove, za koliko % se spremeni povpraševanje po dobrini A, če se spremeni cena dobrine B za 1%.

Križna elastičnost: E_{AB}

Substituti: $E_{AB} > 0$

Komplementarne dobrine: $E_{AB} < 0$

$E = 0$ nista povezani dobrini

DOHODKOVNA ELASTIČNOST:

Koeficient dohodkovne elastičnosti povpraševanja pokaže, za koliko % se spremeni povpraševanje po blagu, če se potrošnikov dohodek spremeni za 1%.

$$E_M = \frac{\Delta Q}{\Delta M} * \frac{M}{Q}$$

Tipične vrednosti:

- $E_M > 1$ → luksuzne dobrine
- $E_M < 1$ → nujne dobrine (eksistenčne dobrine)
- $E_M < 0$ → inferiorne dobrine (manj vredne)

ANALIZA PONUDBE:

Ponudbe so vse sile, ki delujejo na trgu preko ponudnikov (prodajalcev),

Ponudba:

- Delovanje ponudnikov
- Trg določanja
- Zakon ponudbe (ponudniki pri višji ceni pripravljani ponuditi več)
- Dejavniki ponudbe (stroški, cena dol.dobrine, pokvarljivost blaga, potreba po likvidnih sredstvih, zaloge)

LESTVICA IN KRIVULJA PONUDBE

POVEČANJE PONUDBE:

- Znižanje stroškov, c.p.
- Višje potrebe po likvidnih sredstvih, c.p.
- Večja pokvarljivost blaga, c.p.
- Dvig zalog

SPREMEMBA OBSEGA PONUDBE:

Spremeni se cena določene dobrine: če se P zviša, se poveča obseg ponudbe, ker:

- Obstoječi proizvajalci proizvajajo več
- Se pojavijo novi proizvajalci

ELASTIČNOST PONUDBE:

- Cenovna elastičnost ponudbe
- Koeficient cenovne elastičnosti ponudbe $E_p = \frac{\Delta Q}{\Delta P} * \frac{P}{Q}$
- Tipične vrednosti:
 - neelastična ponudba v KRATKEM OBDOBJU
 - elastična ponudba v DOLGEM OBDOBJU

Grafični prikaz elastične ponudbe

Dejavniki vpliva:

- Obstoječe zmogljivosti (proste zmogljivosti: $E < 1$)
- Nove investicije ($1 < E$)
- Popolnoma toga ponudba ($E = 0$)
- Negacija zakona ponudbe

TRŽNO RAVNOVESJE:

Dosežemo ga takrat, ko je ponudba enaka ponudbi povpraševanja. Določi se ravnotežna cena in ravnotežna količina.

PRESEŽNA PONUDBA

PRESEŽNO POVPRASEVANJE

MINIMALNA CENA je minimalna na trgu; zaščiti podjetja, vendar zanj to ni dobro. Je višja od ravnotežja.

MAXIMALNA CENA je nižja od ravnotežja in zaščiti kupce oziroma standard potrošnikov.

ADMINISTRATIVNA CENA je cena, ki jo določi država.

4. RAVNOTEŽJE POPOLNEGA KONKURENTA

OPREDELITEV ODBDOBIJ:

- **ZELO KRATKO ODBDOBJE** (ponudba se oblikuje iz zalog)
- **KRATKO ODBDOBJE** (ponudba se prilagaja povpraševanju z zmanjšanim ali povečanjem produkcije)
- **DOLGO ODBDOBJE** (ponudba se popolnoma prilagodi povpraševanju)

CILJI PODJETJA:

Mikroekonomska teorija gradi na predpostavki, da temeljni cilj delovanja kateregakoli proizvajalca maksimalni dobiček, ki ga zapišemo:

$$\Pi = TR - TC = (P \times Q) - TC$$

KRATKOROČNI STROŠKI:

V kratkem obdobju so celotni stroški podjetja vsota fiksnih in variabilnih stroškov.

$$TC = FC + VC$$

Fiksni stroški (FC) nastanejo zaradi fiksnih produkcijskih faktorjev in niso odvisni od obsega produkcije. V podjetju nastajajo vedno v enaki višini, tudi kadar ustavimo proizvodnjo (*plače varnostnikov, vratarjev, najemnina za zgradbe...*)

Variabilni stroški (VC) nastajajo z uporabo variabilnih produkcijskih faktorjev in se spreminjajo z obsegom produkcije (*plačilo zaposlenih, materialni stroški, obresti za kredit...*).

KRIVULJA CELOSTNIH STROŠKOV, FC IN VC PODJETJA V KRATKEM ODBDOBJU

Povprečni stroški igrajo bistveno vlogo pri določanju obsega produkcije in jih dobimo tako, da stroške (TC, VC, FC) delimo z obsego produkcije.

Povprečni celotni stroški $AC \rightarrow$ so celotni stroški na enoto produkta $AC = \frac{TC}{Q}$

Povprečni fikсни stroški $AFC \rightarrow$ so fikсни stroški na enoto produkta $AFC = \frac{FC}{Q}$

Povprečni variabilni stroški $AVC \rightarrow$ so variabilni stroški na enoto produkta $AVC = \frac{VC}{Q}$

Mejni stroški so prirastek celotnih stroškov, ki nastanejo zaradi proizvodnje dodatne enote proizvoda :

$$MC_n = TC_n - TC_{n-1} = (FC + VC)_n - (FC + VC)_{n-1} = VC_n - VC_{n-1}$$

KRIVULJA POVPRŠEVANJA IN MEJNIH STROŠKOV V KRATKEM OBDOBJU

KRATKOROČNA KRIVULJA STROŠKOV ZA RAZLIČNO VELIKA PODJETJA

Krivulja dolgorčnih povprečnih stroškov je ovojnica krivulj kratkoročnih povprečnih stroškov in povezuje točke, ki predstavljajo minimalne dolgoročne povprečne stroške za vsak obseg produkcije.

KRIVULJA DOLGOROČNIH POVPREČNIH STROŠKOV PRI MNOŽICI PROIZVODNIH OBRATOV

Panoge z različnimi krivuljami dolgorčnih povprečnih stroškov

Prihranki obsega :

- Se pojavijo na padajočem deli krivulje dolgoročnih povprečnih stroškov, ko stroški po enoti produkcije padajo zaradi večanja obsega produkcije.
- Čim daljši je padajoči interval funkcije LAC, tem večji so prihranki obsega.

Prednosti masovne produkcije:

PRIHRANKI OBSEGA

Tehnološki prihranki obsega Denarni prihranki obsega Vodstveni prihranki obsega

Tehnološki prihranki obsega:

'pravi' prihranki obsega, ki upravičujejo obstoj velikih proizvodnih enot (*tekoči trak, robotika...*)

Vodstveni prihranki obsega:

Pri proizvodnji v večjem obsegu je nekatera dela lažje usklajevati in porazdeliti, tako se tudi stroški upravljanja in vodenja porazdelijo na večje število proizvodov

Denarni stroški obsega:

Če podjetje doseže nižje cene od tržnih pri nabavi produkcijskih faktorjev ali druge ugodnejše pogoje za svoje poslovanje zaradi velike pogajalske moči v odnosu do delodajalcev.

- To niso 'pravi' prihranki

KRIVULJA DOLGOROČNIH CELOTNIH STROŠKOV IN DOLGOROČNIH MEJNIH STROŠKOV

Celotni stroški

Mejni stroški

5. MONOPOL

MONOPOL je tržna struktura, v kateri en sam proizvajalec prodaja številnim kupcem. Njegov proizvod nima bližnjega substituta.

Prav zato, ker je en sam in blago nima substituta, ima monopolist pomemben vpliv na ceno proizvodov.

Vzroki za nastanek monopla:

- Prihranki obsega
- Izključni nadzor podjetja nad uporabo ključnih produkcijskih faktorjev
- Patenti (zaščita)
- Državne licence in dovoljenja za poslovanje v panogi

PRIHRANKI OBSEGA KOT VZROK ZA NASTANEK MONOPOLA

INDIVIDULANAKRIVULJA POVPRAŠEVANJA POPOLNEGA KONKURENTA IN MONOPOLISTA

tržna krivulja popolnega konkurenta

Individualna in tržna krivulja monopolista

MONOPOLISTOVA KRIVULJA POVPRAŠEVANJA IN MEJNEGA DOHODKA

Monopolistova krivulja celotnega in mejnega dohodka ter elastičnost povpraševanja

V oligopolu proizvajamo manjše število podjetij, ki prodajajo proizvode množici kupcev. Primer takšne tržne panoge so avtomobilski proizvajalci v ZDA.

ANALIZE OLIGOPOLA:

- Modeli oligopola
- Lomljenakrivulja povpraševanja
- Teorija iger

Modeli oligopola:

- Cournotov model
- Stackelbergov model
- Bertrandov model

Medsebojno se razlikujejo po uporabljenih predpostavkah o obnašanju oligopolistov:

- ali gre za homogene ali diferencirane proizvodež
- za cenovno konkurenco ali
- konkurenco s količino

ADMINISTRIRANA CENA je dogovorjena cena med oligopolisti.

Lomljena krivulja povpraševanja:

- LKP prikazuje pričakovanja oligopolista o reakcijah ostalih oligopolistov v panogi na njegove spremembe cene
- Oligopolist pričakuje, da bodo v primeru, če sam zniža ceno, tudi ostali oligopolisti znižali ceno. Zaradi tega bo z znižanjem cene pridobil le malo kupcev, saj ti nimajo razloga, da bi zapiščali svoje dosedanje prodajalce, glede na to, da so se tudi oni odločili za znižanje cen.

Teorija iger:

- Je matematična teorija
- Analizira strateško obnašanje oligopolistov v razmerah konfliktnosti interesov zaradi medsebojne konkurence

7. TRŽNE STRUKTURE V PRAKSI

Primerjava tržnih struktur: popolna konkurenca-monopol-monopolistična konkurenca- oligopol

	Popolna konkurenca	Monopol	Monopolistična konkurenca	oligopol
OPREDELITEV				
Število kupcev in prodajalcev	veliko	1 prodajalec, več kupcev	veliko	Malo prodajalcev (3-5), veliko kupcev
Diferenciacija proizvodov	Homogeni proizvodi (substituti)	1 proizvod, homogen	Deferencirani proizvodi	Enaki ali diferencirani proizvodi
Stopnja mobilnosti proizvodnih dejavnikov	Popolna (prost vstop in izstop podjetij)	Ovire vstopa	Popolna (prost vstop in izstop podjetij)	Ovire vstopa-strateške
REZULTATI				
Cene	$P=MC$	$P>MC$	$P>MC$, nižja kot v monopolu	$P>MC$, nižja kot v monopolu
Količina proizvodnje	Največja	Manjša ko v p.k.	Manjša ko v p.k., večja kot monopol	Manjša ko v p.k., večja kot monopol
DOBIČEK	Ni dobička	dobiček	Ni dobička	dobiček

PROTIMONOPOLNA ZAKONODAJA:

- Danes uzakonjena v vseh razvitih zahodnih državah
- Prepoveduje izkoriščanje monopolne moči na tistih trgih, kjer so prisotni monopoli
- *1. monopolni zakon je bil sprejet leta 1889 v Kanadi*
- *Shermanov zakon v ZDA, leta 1890*; ta je prepovedal nastajanje monopolov in monopolno dogajanje oz. dogovarjanje
- Ameriška protimonopolna politika

Značilnosti protimonopolne zakonodaje v ZDA:

Ameriška protimonopolna politika posega v:

- Tržno strukturo na tistih trgih, kjer prevladujejo podjetja z več kot 60% tržnim deležem in so prisotne visoke ovire vstopa ter nadpovprečni dobički
- Horizontalna združevanja, pri katerih bi imelo združeno podjetje več kot 50% tržni delež
- Vertikalna združevanja, če ima združeno podjetje več kot 20% tržni delež na posameznih vertikalnih nivojih
- Dogovore o cenah, tudi če podjetja nimajo pomembnega tržnega deleža

Značilnosti slovenske protimonopolne zakonodaje:

- Ureja **Zakon o prepovedi omejevanja konkurence (1999)**
- Prepoveduje zlorabo monopolnega položaja na trgu ter tudi oligopolno sporazumevanje in dogovarjanje (KARTELNI SPORAZUMI)
- Pristojna institucija za izvajanje zakona je *Urad za varstvo konkurence*

OPREDELITEV TRGA:

Trga je opredeljen s področjem potrošnikove izbire. Na določen trg je potrebno uvrstiti vse tiste proizvode, med katerimi se potrošnik odloča, ko želi zadovoljiti določeno potrebo.

MERE TRŽNE KONCENTRACIJE

- Tržni delež posameznega podjetja v panogi

$$TD = \frac{\text{celotni Prihodek Podjetja}}{\text{celotni Prihodek Panoge}}$$

- Koncentracijski koeficient → kolikšen je tržni delež 3-4 podjetij v panogi
- Herfindahlov indeks
- Lernerjev indeks
- Lorenzova krivulja in Ginijev koeficient
- Porazdelitev podjetja v velikostne razrede

OBLIKE TRŽNIH STRUKTUR GLEDE NA STOPNJO KONCENTRACIJE

OBLIKA TRGA	OSNOVNA ZNAČILNOST	PRIMER TIPIČNE VRSTE PANOG (V SVETU)
MONOPOL	1 podjetje ima 100% delež	Javnostoritvene panoge (pošta, Železnice)
DOMINANTNO PODJETJE	1 podjetje ima 40% delež, ni bližnjega tekmeca	Letalska ind.(na nacionalnih trgih), časopisna ind.(na lok.ravni)
TESEN OLIGOPOL	Skupni TD vodilnih 4 podjetij (K_4) znaša 60-100%, kartelno dogovarjanje med podjetji je pogosto	Baker, aluminij, bančništvo (na lok.ravni), založništvo
OHLAPEN OLIGOPOL	Skupni TD vodilnih 4 podjetij (K_4) je pod 40%, kartelno dogovarjanje med podjetji je le redko možno	Pohištvena ind., orodjarska ind.
MONOPOLISTIČNA KONKURENCA	Večje število ponudnikov, katerih individualni TD ne presega 10%	Trgovina na drobno, tekstilna ind.
ČISTA KONKURENCA	Na trgu je več kot 50% ponudnikov, vsi imajo majhne TD	Kmetijski pridelki

TRŽNA STRUKTURA SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

Za slovensko gospodarstvo je značilno, da je imelo v začetku 90.-ih let zelo visoko stopnjo tržne koncentracije. Večina raziskav je zajela industrijo.

Porazdelitev slo.ind.panog po stopnji koncentracije v letu 1991

K4=100	14 panog
K4=75-99	17 panog
K4=50-74	2 panogi: leseni izdelki, grafina ind.

8. TRŽNA DRUŽBA IN PODJETNIŠTVO

Tržna družba je sestava 3 institucionalnih oblik:

- Tržno gospodarstvo
- Pravna država

- Civilna združba

Stališča o tržni družbi

- Teza o prednosti trgovine
- Teza o samouničenju tržne družbe
- Teza o prešibki tržni družbi
- Teza o navezanosti fevdalne tradicije (prednost ekonomskega razvoja)

Teoretski koncept proučevanja podjetništva

- Neoklasična ekonomska teorija
- Personalna psihološka šola
- Sociokulturni teoretski pristop

Pojav in uporaba pojma 'podjetnik'

- Zgod. 16.st.: francoščina; PODJETNIK je mož, ki se loti vodstva ekspedicije (dejavnost, povezana z negotovostjo izida in v primeru uspešnega zaključka bogato nagrajena)
- 18.st.: Termin označuje še druge pustolovske poklice (graditelj mostov, cest....)
- 1755: CANTILLON → Esej bistvu trgovine; Podjetništvo kot postopek, ki je povezan z negotovostjo, tveganjem in kapitalom

Pojem podjetništva v ekonomski teoriji

- Klasična ekonomska teorija
- Neoklasična ekonomska teorija
- Obdobje moderne mikroekonomske teorije
- Sodobna teorija podjetništva leta 1970- podjetnik in njegova vloga ponovno v ospredju

FUNKCIJSKE VLOGE PODJETNIKA

Podjetnik kot:

- **Koordinator:** → vloga podjetnika v produkciji
→ -II- v razdelitvi
- **Razsodnik:** → dojemanje profitnih priložnosti
→ sprejemanje usrteznih odločitev
→ ocenjevanje realnosti
→ 'budnost' (zaznavanje priložnosti)

- **Inovator:** → **MOŽNOST INOVINARJA**

Inovativnost znotraj organizacije

- ✓ Nepričakovanost
- ✓ Neurejanje/neskladnost
- ✓ Potrebe procesa
- ✓ Sprem.v ind.trukturi

Inovativnost zunaj organizacije

- Demografija
- Sprem.v dojemanju, razpoloženju in pomenu
- Nova znanja

- **Nosilec tveganja:** → nepredvidljive spremenmbe
→ podjetnik kot špekulator
→ -II- oseba, ki sprejema odločitve
→ -II- lastnik

MAKROEKONOMIJA proučuje narodno gospodarstvo kot celotno in posebej narodno gospodarske agregate, kot so: agregatna ponudba, agregatne investicije, nezaposlenost, raven cen,....

KROŽNI TOK DOHODKOV IN IZDATKOV

TRG PROIZVODNIH FAKTORJEV

Plačila proizvodnih Faktorjev	delo,zemlja,kapital	dohodek
-------------------------------	---------------------	---------

PODJETJA

GOSPODINJSTVA

Prihodki od prodaje	proizvodi, storitve	potrošni izdatki
---------------------	---------------------	------------------

TRG PROIZVODOV

KROŽNI TOK GOSPODARSTVA Z VKLJUČITVIJO DRŽAVE IN FINANČNIH PODJETIJ

TRG PROIZVODNIH FAKTORJEV

Plačila proizvodnih faktorjev	Država	dohodek
-------------------------------	---------------	---------

PODJETJA

nakup delnic / obveznic

GOSPODINJSTVA

Prihodki od prodaje	Finančne institucije	potrošni izdatki
---------------------	-----------------------------	------------------

10. BRUTO DOMAČI PROIZVOD

Narodno-gospodarske kategorije:

- BDP
- ZAPOSLENOST
- SPLOŠNA RAVEN CEN (inflacija)

Cilji države:

- Visoka rast BDP oziroma gospodarska rast
- Polna zaposlenost
- Stabilna raven cen oziroma nizka inflacija
- Odnosi s tujino

OPREDELITEV BDP-ja:

BDP je vsota vrednosti vseh končnih proizvodov in storitev, proizvedenih v določenem gospodarstvu v enem letu (velja geografsko načelo)

BNP (nacionalni): zajema vrednost končnih proizvodov in storitev, ki so bili proizvedeni s proizvodnimi dejavniki v lasti slovenskih državljanov. Za izračun BNP-ja ni pomembno, kje se proizvodni dejavniki nahajajo (upošteva se nacionalno načelo):

OPREDELITEV: 'neto družbeni proizvod in narodni dohodek

BDP – amortizacija = neto družbeni proizvod

- prometni in uporabniški davki
- poslovni transferji
- statistične tazlike
- + neto subvencije gospodarstva
- = narodni dohodek

Nominalni in realni BDP

Razlika med njima nastane, kadar se iz leta v leto spreminja splošna raven cen v gospodarstvu (inflacija, deflacija).

Nominalen BDP je izražen v tekočih cenah za posamezno leto.

Realni BDP je izražen v stalnih cenah določenega leta.

DEFLATOR IN RAST BDP

DEFLATOR je indeks, ki omogoča preračunanje nominalnega BDP v realni.

$$\text{deflator}BDP_N = \frac{NOMINALNIBDP_N}{REALNIBDP_N}$$

STOPNJA RASTI BDP

$$REALN\text{rast}BDP_n = \frac{REALNIBDP_n - REALNIBDP_{n-1}}{REALNIBDP_{n-1}}$$

ŽIVLJENJSKA RAVEN IN ŽIVLJENSKI STANDARD

Življenjski standard $\check{S} = \frac{\text{PotrošneDobrineInStoritve}}{\check{S}\text{tevalo Pr ebivalcev}}$

Življenjska raven: pogoji življenja v najširšem smislu (BDP p.c.tako ne more biti edino merilo)

Merjenje BDP:

- metoda izdatkov
- metoda dodane vrednosti
- metoda dohodkov

Metoda izdatkov:

- potrošni izdatki
 - investivijski izdatki
 - državni izdatki
 - neto izvoz
- $$Y = C + I + G + (X - M)$$

Metoda dodane vrednosti:

Po metodi dodane vrednosti ugotavljamo BDP tako, da seštejemo dodane vrednosti vseh sektorjev v gospodarstvu.

Dodano vrednost podjetja dobimo,tako da od prihodka podjetja odštejemo vrednost vseh proizvodnih dejavnikov, ki jih je podjetje kupilo od ostalih podjetij.

Metoda dohodkov:

Po metodi dohodkov izračunamo BDP tako,da seštejemo dohodke, ki so jih ustvarili proizvodni dejavniki v procesu proizvodnje ter posredne davke (*plače, rente....*).

AGREGATNA PONUDBA (AS) → BDP

AS so vsi končni proizvodi, ki so jih proizvajalci pripravljene ponuditi na trgu.

Krivulja AS

Krivulja AD

RAZLOGI ZA PADAJOČO KRVULJO AD:

Višjo raven cen povzroča:

- znižanje vrednosti finančnega premoženja
- substitucijo s tujim blagom
- zvišanje obrestnih mer

Narodno gospodarsko ravnotežje je stanje, ko je AS enaka AD. Grafično je to tam, kjer se krivulji sekata.

DOSEGANJE POLNIZAPOSLITVENEGA BDP (YF)

Keynesianska teorija: višja AD

Ekonomika ponudne: višja AS

Keynesianska teorija

Ekonomika teorije

11. NEZAPOSLENOST

Nezaposlenost povzroča tako ekonomske kot tudi politične probleme. Z ekonomskega vidika je nezaželena zato, ker je dejanski BDP manjši od potencialnega.

Razvrstitev prebivalcev:

- Zaposleni
- Nezaposleni
- Aktivno prebivalstvo
- Neaktivno prebivalstvo
- Delovni kontingent

Zaposleni so tisti, ki opravljajo kakršnokoli plačano delo, ne glede na to, ali trenutno delajo ali pa koristijo dopust, so na bolniški ali začasno ne delajo zaradi stavk.

- V Sloveniji so tisti, ki so zaposleni za določen ali nedoločen čas in so registrirani na ZZZS kot zaposleni.
- Tujina: pojem zaposlenosti je širši, saj vključuje vse, ki delajo, ne glede na njihovo formalno prijavo.

Nezaposleni so tisti, ki nimajo zaposlitve, vendar aktivno iščejo zaposlitev.

- Slovenija: nezaposleni so prijavljeni na ZZZS. Pri opredelitvi pojma 'nezaposleni' je v Slo strožja kot ostale države, saj zahteva prijavo.

Aktivno prebivalstvo predstavljajo zaposleni in nezaposleni skupaj.

Delovni kontingent:

- Moški 15-65 let
- Ženske 15-63 let

Neaktivno prebivalstvo:

- Šolajoča se mladina
- Upokojenci
- Gospodinje

- Dolgotrajno bolni ljudje, ki so nesposobni za delo
- Ljudje, ki ne marajo delati

Stopnja nezaposlenosti

$$U = \frac{\text{nezaposleni}}{\text{aktiv.preb.}} * 100$$

Vrste nezaposlenosti:

- **Frikcijska nezaposlenost** je začasna nezaposlenost:
 - ✓ Stalne menjave zaposlenega prebivalstva
 - ✓ Selitve prebivalstva med različnimi mesti in regijami in s tem povezano iskanje nove zaposlenosti
 - ✓ Začasna nezaposlenost šolajoče se mladine, ki je končala šolanje in išče službo
- **Strukturna nezaposlenost** nastaja zaradi neenakosti med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili. Zaradi gospodarskega razvoja, ko nekateri sektorji oziroma panoge hitro rastejo, druge pa nadzorujejo (nove panoge).
- **Ciklična nezaposlenost** nastaja zaradi gospodarskih ciklov ob stagniranju gospodarstva. Nezaposlenost se pojavlja med vsemi kategorijami nezaposlenih, ne glede na vrsto dela.
- **Prikrita (latentna) nezaposlenost:**
 - ✓ Zaposleni, ki sicer imajo zaposlitev, vendar nič ne prispevajo k BDP.
 - ✓ Težko določiti tiste, ki na delovnem mestu nič ne delajo

12. INFLACIJA

Inflacija je povečanje splošne ravni cen.

Deflacija je zniževanje splošne ravni cen.

Merjenje inflacije:

- Indeks cen na drobno
- -II- debelo
- -II- proizvajalca
- -II- nekaterih panog
- -II- življenjskih potrebščin (*košarica dobrin*)

Stopnja inflacije:

- Nizka inflacija → 2-4 % letna stopnja
- Zmerna inflacija → pod 10 % -II-
- Galopirajoča inflacija → nad 10 % -II-
- Hiper inflacija → nad 1000 % -II-

Negativne posledice inflacije:

- Spreminja relativne cene proizvodov
- Povzroča realokacija resursov
- Prerazporeditev dohodka in premoženja

Letni indeks cen: merimo 2 indeksa:

Povprečni letni indeks

Inflacija povpraševanja nastane zaradi povečanja katerekoli oblike agregatnega povpraševanja, kadar se gospodarstvo približuje polni zaposlenosti oziroma jo je že dosegla.

Stroškovna inflacija (inflacija ponudbe) se pojavi, kadar prihaja do zmanjšanja agregatne ponudbe zaradi višjih stroškov ob sorazmerno visoki brezposelnosti in nizki stopnji izkoriščenosti zmogljivosti.

PODVRSTE STROŠKOVNE INFLACIJE:

- **Uvožena inflacija**- inflacija v drugi državi, devizni tečaji
- **Strukturna inflacija**- nesorazmerni razvoj panog
- **Anticipirana inflacija**- vkalkuliranje pričakovane inflacije

Grafini prikaz je enak kot pi stroškovni inflaciji.

Kratkoročna Phillipsova krivulja

Dolgoročna Phillipsova krivulja

Fischerjev obrazec: za izračun realne obrestne mere uporabljamo obrazec:

$$i_r = \frac{i + p}{1 + p}$$

Ukrepi za zmanjšanje inflacije:

- **Stabilizacijska politika:**
 - ✓ fiksiranje deviznega tečaja
 - ✓ nadzor nad cenami
 - ✓ nadzor plač

- **liberalizacija gospodarstva in ekonomske ponudbe:**
 - ✓ zniževanje stroškov v podjetju
 - ✓ znižanje davkov
 - ✓ nižje trošenje države

13. ZUNANJE TRGOVINSKA POLITIKA

Zunanje trgovinska politika je množica ukrepov, ki jih država sprejema za reguliranje zunanje trgovine.

Najpogostejša sredstva, ki jih pri tem uporablja, so carine, necarinske oblike zaščite in devizni tečaj.

Cilji zunanje trgovinske politike:

- doseganje polne zaposlenosti
- -II- stabilnih cen
- -II- zunanjega ravnovesja (*uravnotežena plačilna bilanca*)
- -II- doseganje gospodarske rasti

PRENOSTI ZUNANJE TRGOVINE:

- Teorija absolutnih vrednosti
- Teorija primerjalnih vrednosti

CARINE:

- Carine so najstarejša oblika omejevanja svetovne trgovine
- Po svoji vsebini so davek, ki ga je potrebno plačati na uvoz blaga
- Širše bi carine lahko opredelili kot predpisan znesek, ki ga lastnik blaga plača državi v nacionalni valuti, ko blago prečka državno mejo.

Carinska zaščita:

- Uradne carine: stopnje zapisane v zakonu
- Dosežene carine: povprečna obremenitev uvoza z dajatvami
- Stopnja nominalne zaščite: vpliv na ceno

EFEKTIVNA ZAŠČITA: primerjava dodane vrednosti po in pred zaščito

4 učinki carin:

- Večja domača proizvodnja
- Manjši uvoz
- Višja domača cena
- Nija domača poraba

Dodatni učinki carin:

- Povečanje proračunskih prihodkov
- Domača zaposlenost (*višja domača proizvodnja*)
- Redistribucija dohodka od proračunskih do proizvajalcev
- Ralokacija (*premestitev*) virov iz drugih proizvodenj

Necarinske oblike zaščite:

- Ubencije in povračilne dajatve (WTO → svetovna trgovinska organizacija)
- Količinske omejitve uvoza (izvoza): dovoljenja in prepovedi
- Antidumpinški ukrepi (*cene v normalni tok*)
- Prelevmani
- Tehnične in upravne ovire v mednarodni trgovini
- Samoomejitveni ukrepi pri izvozu
- Udeležba države v trgovini
- Carinski postopek in določanje carinske osnove
- Necarinske dajatve pri uvozu
- Ostali ukrepi, ki omejevalno vplivajo na zunanjo trgovinsko menjavo

14. PLAČILNA BILANCA

Plačilna bilanca (PB) je zapis vseh transakcij prebivalcev neke države s tujino v obdobju enega leta.

Sestava plačilne bilance:

- Tekoči račun
- Kapitalski in finančni račun

Tekoči račun: → trovinska bilanca
→ bilanca storitev
→ dohodki
→ transferna plačila

Trgovinska bilanca zajema samov uvoz in izvoz blaga.

Bilanca storitev zajema uvoz in izvoz storitev (*prejemki in izdatki od turizma ter tranzita*)

Dohodki zajemajo prejemke in uzdatke : od dela (plače; nadomestila, ki jih prejemajo državljani, ki so zaposleni v tujin); od kapitala (vsi prejemki, ki jih državljani neke države prejemajo od lastnine);

Transferna plačila so enostranski transferi, ki jih prejemajo ali plačajo določene države: nakazila brezdomcev, rente, pokojnine, invalidnine in drugi socialni prejemki, darila, dotacije in pomoči, ki jih nakaže tuja država drugi državi;

Kapitalski in finančni račun:

- **Kapitalski račun:** → kapitalski transferi
→ patenti in licence

- **Finančni račun:** → neposredne naložbe
→ naložbe v vrednostne papirje
→ ostale naložbe
→ mednarodne denarne rezerve (sredstva države v tujini za poseg PB in na devizni trg; pozitiven predznak pomeni zmanjšanje rezerin obratno)
→ statistična napaka

15. TEČAJNA POLITIKA

Devizni tečaj je cena tujega denarja, izražena v domačem denarju. Če se devizni tečaj dvigne, se vrednost domčega denarja zniža.

DEVIZNI TEČAJ

Trdni devizni tečaj (fiksni)

Drseči devizni tečaj

Prostodrseči
DT odvisen od razmer na trgu

Uravnvano drseči
Država poseže, ko DT preseže neko sp.ali zg.mejo, ki si jo izmislila država

PADEC IN RAST VRENOTI VALUTE:

- **Fiksni tečaj:** → devalvacija (pada)
→ revalvacija (raste)

- **Drseči tečaj:** → deprecijacija (pada)
→ apreciacija (raste)

Teorij deviznih tečajev:

- Teorija paritetne kupne moči (2 valute)
- Strukturna teorija deviznega tečaja (elastičnost X in M)
- Teorija plačilne bilance (S in D po denarju, ki izhaja iz PB)

16. DENARNA POLITIKA

Denarna ali monetarna politika ureja preskrbo gospodarstva z denarjem. V vsakem gospodarstvu obstaja t.i.potrebna količina denarja v obtoku.

DENAR IN NJEGOVE FUNKCIJE:

- Splošni menjalni posrednik (*kartice, denar*)
- Merilec vrednosti (*ko ima blago neko ceno*)
- Zaklad ali hranilec vrednosti
- Plačilno sredstvo (*zavarovanje – takrat, ko plačuješ*)
- Svetovni denar

Vrste denarja:

- **GOTOVINA** (bankovci, kovanci)
- **KNJIŽNI DENAR** (denar, ki ga imajo podjetja, posamezniki na računih pri poslovnih bankah)

Denarni agregati:

- **M1** = gotovina v obtoku + vloge na vpogled pri bankah + računi pri BS
- **M2** = M1 + tolarske hranilne ter vezane vloge
- **M3** = M2 + devizne vloge

Izdajanje denarja:

- **Centralna banka** (primarni denar)
 - ✓ Krediti tujini
 - ✓ -II- državi ali politika odprtega trga
 - ✓ -II- poslovnim bankam
- **Poslovne banke** (knjižni denar)

NALOGE CENTRALNE BANKE:

- Je banka države oz.vlade
- Je banka poslovnih bank
- Nadzoruje potrebno količino denarja v obtoku
- Nadzoruje in uravnava obrestno mero
- Podpira finančni sistem
- Vodi monetarno politiko

Instrumenti denarne politike:

Kvantitativni:

- koeficient obveznih reerv (10%): višji koef. → nižja kol.denarja
- eskontna politika (kreditni poslovni bankam): višji kreditni posl.banke → višja kol.denarja v obtoku
- politika odpretega trga (državne obveznice): prodaja državnih obveznic → nižja koldenarja v obtoku

Kvalitativni:

- preprečevanje poslovnih bank

Monetarno politiko ločimo:

- ekspanzivno
- restriktivno

Izračun za ceno vrednostnega papirja:

Cena vrednostnega papirja = (letni donos / obrestna mera) x 100

Država in prodaja državnih obveznic:

- vpliva na višino obrestnih mer
- obrestna mera državnih obveznic se giblje v obratni smeri kot njihova cena
- obrestna mera se spreminja obratno od količine denarja v obtoku

17. FISKALNA POLITIKA

Fiskalna politika je sistem ukrepov, s katerimi država vpliva na državne prihodke in izdatke. Državni prihodki in izdatki se zbirajo v državnem proračunu.

Funkcije fiskalne politike:

- alokacijska funkcija (*javne dobrine; nedonosni proizvodi in storitve v državnem sektorju*)
- preraždelitvena –II- (*prerazdelujemo dohodeke*)
- stabilizacijska -II-
- razvojna –II-

Instrumenti fiskalne politike:

Javno-finančni prihodki:

- davčni prihodki
- nedavčni –II-
- kapitalski –II-
- transferni –II-
- prejete donacije domačih in ujih virov

DAVČNI PRIHODKI:

- davki na dohodek in dobiček
- prispevki za socialno varnost
- davki na plačilno listo
- davki na premoženje
- domači davki na blago in storitve (*ddv in carine*)
- davki na mednarodno trgovino in transakcije
- drugi davki

NEDAČNI PRIHODKI:

- prihodki od upravljanja z državnim, občinskim premoženjem
- takse in pristojbine
- kazni (*prestopke, prekršek* → *pravne in fizične osebe*)

KAPITALSKI PRIHODKI:

- prihodki od prodaje realnega premoženja (*zgradbe, opreme*), materialnega premoženja (*patenti, licence, bčagovne znamke*) ter zalog in blagovnih rezerv;

TRANSFERNI PRIHODKI:

- prihodki, ki jih institucije javnega financiranja prejemajo od drugih javnofinančnih institucij (*državnega proračuna in proračun lokalnih skupnosti, skladov ozioma zavarovanja...*)

Javno-finančni odhodki:

- tekoči odhodki (*plače...*)
- tekoči transferi (*otr.dod.....*)
- investicijski odhodki
- investicijski transferi (*izgradnja šol v občini*)

TEKOČI ODHODKI:

- plače in drugi izdatki zaposlenim
- prispevki delodajalcev za socialno varnost
- plačila obresti za servis domačega in tujega blaga
- sredstva rezerv

TEKOČI TRANSFERJI:

- socialni transferji posameznikov in gospodinjsev (*štipendije, pokojnine, boleznine, nadomestila za nezaposlenost,...*)
- transferi neprofitnim organizacijam in ustanovam (*društva, dobrodelne in verske organizacije...*)
- transferi za financiranje nižjih ravni države (*proračuni lokalnih skupnosti*)
- transferi tujini (*članarina mednarodnih org.*)
- transferi javnim zavodom
- subvencije podjetjem, zasebnikom...

INVESTICIJSKI ODHODKI:

- zajemajo vse odhodke, povezave nakupom osnovnih sredstev, zemljišč, blagovnih rezerv in zalog ter za inv.vzdrževanje osnovnih sredstev. Ti odhodki višajo realno premoženje države.

